

Dr. Muhamet SHATRI (Prishtinë)

TË DHËNA BIOGRAFIKE MBI DISA VEPRIMTARË TË KOMITETIT “MBROJTJA KOMBËTARE E KOSOVËS”

Shumë nga studiuesit tanë kanë bërë përpjekje që përmes dokumenteve dhe literaturës historike të hedhin dritë mbi kontributin e veprimtarëve të Komitetit “Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës”, të cilët me përkushtim i janë qasur çështjes së çlirimit e bashkimit kombëtar. Megjithatë mbetet ende shumë për të zbardhur veprimtarinë e tyre.

Gjatë periudhës së ekzistencës të veprimtarisë së kësaj organizate të shquar politike shqiptare, ndër anëtarët dhe veprimtarët që lanë gjurmë me përkushtimin e tyre në luftën për çlirimin kombëtar ishin: Hoxha Kadri Prishtina, Hasan Prishtina, Salih Gjuka, Tafil Boletini, Hysni Curri, Bedri Pejani, Sali Nivica, Sejfi Vllamasi, Elez Isufi, Ragip e Qerim Kajabegolli etj. Krahës tyre u shquan Bardh Isufi, Isuf Veseli, Mulla Sadik Deçani, Kolë Çeta, Mustafa agë Batusha, Matej Shala, Hamdi Zajmi, Qamil Bala, Ismail efendi Nikoçi, Hysen efendi Vuthi, Hasan Sabriu, Xhemail beg Prishtina

etj., luftëtarët, prijësit popullorë e kuvendarët Azem Bejta, Sadik Rama, Ramadan Shabani, Bajram Daklani, Zef Gjigidoda, mandej Rrok Perolli, Tahir Zajmi etj.¹

Atdhetarë të dalluar që vepruan në degët kryesore të Komitetit "MKK" ishin: Beqir Vokshi, Qazim Bakalli, Ibrahim Gjakova dhe Niman Ferizi, nga dega e Gjakovës; Halim e Sadik Gostivari, Rexhep Mitrovica dhe Sali Hoxha Vuçiterni nga dega e Durrësit; në degën e Elbasanit Ahmet Gashi e Qamil Bala; në degën e Plavës, të Gucisë e të Rugovës dalloheshin Jusuf Hoti, Shaqir Muslia, Adem Omeraga, Shaqir Halili, Çun Mula, Adem Smajli, Hasan (Jakup) Ferri, Shaban Begu, Mulla Agan Koja, Mehmet Ferri, Shelko Kurti, Bejto Plava, Keri i Sadri Bardhit etj.²

Bashkëpunim dhe ndihmë Komiteti pati edhe nga atdhetarë shqiptarë si Avni Rustemi, Aqif Elbasani, Atë Gjergj Fishta, Atë Shtjefën Gjeçovi, Bajram Fevziu, Kel Marubi etj., të cilët, me shkrimet dhe botimet e tyre, i dhanë gjallëri e aktualitet problemit të Kosovës dhe të trevave të tjera shqiptare³.

Atdhetarët e Komitetit "MKK" u angazhuan jo vetëm për çlirimin e Kosovës e të trevave të tjera etnike shqiptare, por edhe për mbrojtjen e konsolidimin e Shqipërisë së vitit 1913. Natyrisht, duke vepruar kështu, ata ushtruan edhe funksione në organet e shtetit shqiptar. Në Kongresin e Lushnjës morën pjesë Hoxha Kadri Prishtina, Xhemail beg Prishtina, Hasan Batusha. Hoxha Kadri Prishtina u zgjodh deputet dhe ministër i Drejtësisë, Sotir Peci ministër i Arsimit, Aqif pashë Elbasani, anëtar i Këshillimit të Naltë (i Senatit), Bajram Curri, ministër pa portofol e senator etj. Edhe në periudhat e mëvonshme veprimtarët e Komitetit "MKK" ishin në poste me rëndësi, deri në organet më të larta të administratës shqiptare: Hoxha Kadri Prishtina, Avni Rustemi, Dervish Prishtina u zgjodhën deputetë, Halim Gostivari, Niman Ferizi, Tafil Boletini, prefektë, Sali Hoxha Vuçiterni, drejtor i

¹ L. Culaj, *Komiteti "Mbrojtja Kombëtare e Kosovës 1918-1924"*, Prishtinë, 1997, f.29.

² T. Zajmi, *Tallazet e jëtës dhe lotët e zemrës*, Bruksel, 1970, f.86-88.

³ T. Zajmi, *Lidhja II e Prizrenit dhe lufta heroike e popullit për mbrojtjen e Kosovës*, Bruksel, 1964, f.28.

Drejtoriait për Çështje Agrare, Ahmet Gashi, drejtor i Shkollës Normale të Elbasanit dhe të gjimnazit të Prishtinës, Salih Gjuka, drejtor i arsimit në qarkun e Beratit. Disa prej tyre patën poste me rëndësi edhe në vitet e Luftës së Dytë Botërore, respektivisht në zonat italiane e gjermane të pushtimit. Kështu Rexhep Mitrovica që kryeministër në vitet 1943-1944, Iljaz Agushi, zëvendëskryeministër, Aqif Blyta, prefekt i Pazarit të Ri më 1941-1944, Bardh Isufi, kryetar i Islihatit (Këshillit për pajtimin e gjaqeve dhe ngatërresave) për nënprefekturën e Istogut etj.⁴

Fatin jetësor këta veprimtarë të Komitetit "MKK" e lidhën ngushtë me çështjen kombëtare, me angazhim vetëmohues e flijime. Shumë prej tyre u vranë në atentate të organizuara nga agjenturat dhe organet e pushtetit serb e nga bashkëpunëtorët e tij shqiptarë, si Ismail Haki Nikoqi, Sali Nivica, Avni Rustemi, Isuf Mehani, Mulla Agan Koja, Niman Ferizi, Ramë Bllaca, Ahmet Shtimja, Hasan Prishtina, Iljaz Agushi etj. Të tjerët ranë duke luftuar me armë në dorë si Azem Bejta, Elez Isufi, Bardh Isufi. Bedri Pejanin organet e pushtetit komunist të Enver Hoxhës ua dorëzuan organeve jugosllave, të cilat e dënuan më 1946. Në burgjet e Enver Hoxhës vdiq Sali Hoxha Vuçiterni etj. Në emigracion tretën jetën Tahir Zajmi, Rexhep Mitrovica etj.⁵

Po japim në vijim të dhënat bibliografike themelore për atdhetarë që gjithë jetën ia kushtuan çështjes së çlirimit e të bashkimit kombëtar.

Hasan PRISHTINA (1873-1933)

Veprimtar dhe udhëheqës i shquar i Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. U lind në Vushtrri. Kreu gjimnazin në Selanik dhe Fakultetin Juridik-Politik në Stamboll. U dallua si një ndër nismëtarët dhe organizatorët kryesorë të Kuvendit të Ferizajit (1908), si deputet i vilajetit të Kosovës në parlamentin osman (1908-1912) dhe si organizator e udhëheqës kryesor i kryengritjes

⁴ M. Shatri, *Kosova në Luftën e Dytë Botërore 1941-1945*, Prishtinë, 1997, f.203.

⁵ *Po aty*, f.204.

së përgjithshme antiosmane të vitit 1912. Në vitet 1913-1924 luajti rol të rëndësishëm në politikën e shtetit shqiptar. Ishte përkrahës i vendosur i luftës për çlirimin e bashkimit kombëtar të popullit shqiptar dhe ndër ata që i dhanë shpirt Komitetit "MKK". U vra në Selanik, në një atentat të organizuar nga Ahmet Zogu.

Bedri PEJANI (1885-1946)

Publicist, diplomat dhe atdhetar i shquar. U lind në Kosovë në një familje muhaxhirësh nga sanxhaku i Nishit. Babai, Abdiu, ishte nga një familje çifligare e shpërngulur me dhunë nga rrethinat e Nishit, kurse e ëma Bahtijare Spahia e kishte familjen nga kazaja e Leskovcit. Shkollën e mesme e kreu në Robert Kolezh dhe studimet e larta në degën e historisë në Universitetin e Stambollit. Mjaft i ri u aktivizua në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare. Ishte delegat në Kongresin e Manastirit (1908) dhe sekretar i Komitetit "MKK" (1918-1924). Gjithë jetën e vuri në shërbim të kombit e të atdheut dhe për këtë qëllim bashkëpunoi me Kominternin dhe me LNÇ-në. Nga janari deri në mes të qershorit 1944 ishte kryetar i Lidhjes së Dytë të Prizrenit. Më 1945 u arrestua dhe u dënua nga autoritetet jugosllave. "Vdiq" në spitalin e Prizrenit, më 6 korrik 1946.

Qazim BAKALLI (1881-1981)

Atdhetar, demokrat dhe fetar i shquar. U lind në Gjakovë. Rrjedh nga një familje zejtarësh. Ishte i biri i Selimit dhe Zelihasë. Qysh në moshën 12-vjeçare u largua nga rrethi familjar dhe u vendos në Tiranë. U arsimua në medresenë dhe në Shkollën Normale të Elbasanit. Gjatë Luftës së Parë Botërore, punoi mësues në Shkollën e Vjetër të Gjakovës. Paralelisht merrej edhe me veprimtari atdhetare politike, ishte anëtar i degës së Komitetit "MKM" në Gjakovë. Mbante lidhje të ngushta me Bajram Currin e Fan Nolin. Pas vrasjes së Bajram Currit iu përkushtua veprimtarisë fetare në tarikatin bektashian. Gjatë Luftës së Dytë

Botërore punoi në Teqenë Harabati të Tetovës. Më pas u kthye në Gjakovë dhe e ushtroi detyrën e udhëheqësit të Teqes Bektashiane deri në ditët e fundit të jetës⁶.

Niman FERIZI (1892-1937)

Atdhetar e demokrat i shquar, me kontribut të veçantë në fushën e arsimit kombëtar shqiptar. U lind në Gjakovë në një familje me tradita fetare e atdhetare. Të parët e tij edhe kur ishin priftërinj në kishën e Raçës (e njohur edhe si kishë e Ferizit) afër Gjakovës, edhe kur ishin pleq të fisit të Pukës, përherë përdornin me mjeshtri armën e dijes, forcën e fesë, fjalën e urtë e bindëse. I ati i Nimanit, Isufi, ndonëse hoxhë (në krahinën e Hasit), në kuvende e xhami shprehej me fjalë të zjarrta kushtuar lirisë dhe përpjekjeve e fljimeve që duheshin bërë për arritjen e saj. Nimani u aktivizua herët në lëvizjen arsimore e kombëtare shqiptare. Ende nxënës në Idadijen e Shkupit ai u inkadrua në radhët e klubit arsimor “Bashkimi i Kombit” (1908). Tre vjet më vonë ishte pjesëmarrës në aktin e Shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë, më 28 Nëntor 1912. Më 1915 u angazhua për hapjen e shkollës shqipe në Gjakovë dhe të paraleles së veçantë me 30 vajza shqiptare, në të cilat ligjëronte gjuhën dhe letërsinë shqipe. Më 1918 pati rol të veçantë në Komitetin “MKK” për degën e Gjakovës që ishte edhe dega kryesore në Kosovë. Këtu bashkëpunoi me Baba Qazim Bakallin, Ibrahim Fehmiun, Ferid Imamin e të tjerë.

Niman Ferizi ka kontribut të veçantë për organizimin e qëndresës së armatosur kundër ushtrisë serbe, në mars të vitit 1919. Ishte bashkëluftëtar dhe sekretar i Bajram Currit. U angazhua për eliminimin e hakmarrjes ndërshqiptare. Shkroi veprën e mirënjohur “Familja Curri”, të cilën e botoi në Konstancë të Rumanisë⁷.

Në vitin 1922 Niman Ferizi hapi shkollat e para shqipe në

⁶ A. Vishko, *Harabati Teqe e Tetovës dhe veprimtaria në të në periudhën e kaluar*, Tetovë, 1997, f.47-48.

⁷ Gj. Berisha, *Niman Ferizi pishtar i arsimit*, në: “Zëri”, Prishtinë, më 11,12 mars 2003, f.17; *Po aty*, 13 mars, f.18.

Bujan, Bicaj, Kalimash, Krumë e Kolgecaj. Ai edhe shtëpinë e tij në Kolgecaj e shndërroi në konvikt për nxënësit e Kosovës. Për kontributin e madh në zgjerimin e rrjetit shkollor dhe në arsimin kombëtar, Fan Noli e propozoi për ministër të Arsimit (post të cilin nuk e pranoi). Më pas u emërua prefekt i Beratit. Në zgjedhjet për Asamblenë Kushtetuese të vitit 1923 u zgjodh deputet. Pas ardhjes së Ahmet Zogut në pushtet u dënua me vdekje. Emigroi në Bari të Italisë, më pas u vendos në Zarë të Dalmacisë. U vra më 6 korrik 1937, në moshën 45-vjeçare.

Ker SADRIA (1861-1941)

Atdhetar dhe luftëtar i njohur në Kosovë, pjesëmarrës në lëvizjen antiosmane për pavarësi, në përpjekjet për çlirim nga zgjedha serbo-malazeze e për bashkim kombëtar, si dhe për demokratizimin e Shqipërisë.

U lind në fshatin Stankaj, në familjen me tradita atdhetare të Sadri Bardhit, njërit prej udhëheqësve të lëvizjes kombëtare në Rugovë. Mori pjesë në kuvende të krerëve të Kosovës dhe në luftime kundër forcave ushtarake osmane qysh në vitet e fundit të shek. XIX. Pjesëmarrës i kryengritjes antiosmane të vitit 1912, në vjeshtën e atij viti u bë ndër organizatorët e qëndresës kundër ushtrive pushtuese serbe e malazeze që depërtuan në Rrafshin e Dukagjinit. Në bashkëpunim me atdhetarët e Malësisë së Gjakovës në vitet 1913-1915 kontribuoi për organizimin e një lufte guerilje kundër pushtuesve serbo-malazezë. Pas ripushtimit të Kosovës nga ushtria serbe u arrestua, por ia doli të arratiset. Në vitin 1918 ishte anëtar i degës së Komitetit "MKK" për Plavën, Gucinë e Rugovën. Me detyrë të atij Komiteti, gjatë dimrit të viteve 1918-1919, në bashkëpunim me Hasan Ferrin, Ismail Haki Nikoçin, Mulla Agan Kojën etj. mori pjesë si udhëheqës në qëndresën shqiptare kundër bllokadës dhe sulmit të përsëritur të forcave serbo-malazeze në ato krahina. Gjatë viteve 1922-1923 qëndroi në mbrojtje të Zonës Neutrale të Junikut, e cila shërbeu njëherësh si bazë e kryengritësve kosovarë

dhe e forcave të Malësisë së Gjakovës në opozitë me qeverinë e Tiranës⁸.

Në ballafaqimet politike në Shqipëri në gjysmën e parë të viteve 20 deri më 1924 u bashkua me forcat e armatosura të Bajram Currit. Pas përmbysjes së qeverisë së Fan Nolit dhe rikthimit të Ahmet Zogut në pushtet u dënua me vdekje, por vendimi nuk u zbatua. Në vitin 1926 u vendos si emigrant në katundin Gurëz e më pas në Gorre. U vra pabesisht bashkë me gruan e të birit nga një bandë keqbërësish për shkak se i doli në mbrojtje një bashkëfshatari. Ishte prilli i vitit 1941, kur përgatitej për t'u rikthyer në vendlidje.

Ramadan SHABANI (1861-1931)

Atdhetar dhe kuvendar i shquar i Rrafshit të Dukagjinit.

U lind në Kijevë të rrethit të Klinës. Luftoi kundër synimeve serbe, që me anë të reformës agrare kolonizuese i detyronte shqiptarët të shpërnguleshin në Turqi e Shqipëri. Mbështeti lëvizjen e armatosur të Azem Bejtës. Si jatak i luftëtarëve të lirisë u detyrua të ikë në Shqipëri e të strehohet në Shkodër, ku u dallua si veprimtar i Komitetit "MKM". Këtë veprimtari e vazhdoi deri në fund të jetës. Në kujtesën historike më shumë është i njohur si pleqnar dhe pjesëmarrës në kuvende në Kosovë, në Mirditë, në Shkodër dhe në trevat shqiptare në Mal të Zi. Sherif Voca, atdhetar i shquar, me rastin e vdekjes së tij deklaroi: "Dheu i kësaj toke, kurrë s'ka mbuluar mend më shumë se atë ditë kur e mbuloi Ramadan Shabanin"⁹.

Mehmet KONJUHI (1853-1925)

Luftëtar dhe prijës i shquar i luftës së armatosur kundër sundimit serb në vitet 1918-1925. Ushtria dhe xhandarmëria serbe

⁸ M. Verli, *Luftëtari i lirisë - Keri i Sadri Bardhit*, në: "Bashkimi", prill 1991; F. Muriqi, *Qëndresa rugovase dhe Sak Fazlia (Bajraktari i Rugovës) (1941-1944)*, Gjakovë, 1997, f.42, 43, 45.

⁹ M. Rukiqi, *Krijues dhe bartës të tregimeve popullore në Drenicë, Prishtinë*, 1998, f.102.

i masakroi 7 pjesëtarë të familjes. Për shkak të ndjekjeve të vazhdueshme u detyrua të shpërngulet në Turqi, ku vdiq i helmuar nga agjentët serbë.

Ramë VLLASA (1882-1921)

U lind në fshatin Ballovc të Llapit. Luftoi me armë në dorë kundër pushtetit osman deri në vitin 1912. Për 20 vjet luftoi për mbrojtjen e vijës kufitare me Serbinë në rajonin Merdare-Kullë e Asqerit-Metervogc-Përpellac-Bujanovc. U vra në një pritë të organizuar nga pushteti në veri të kufirit të Kosovës në dhjetor të vitit 1921.

Vëllezërit Rushit, Halit, Hamit e Salih BAJÇINOVC

Pjesëmarrës në luftën kundër sundimit serb në vitet 1912-1915 dhe 1918-1925. Çeta e tyre veprroi sidomos në rrethin e Vushtrrisë dhe në pjesën veriperëndimore të Llapit. Luftimet më të ashpra i zhvilloi më 1919, te Guri i Sokolit, afër fshatit Popovë, më 1921 në Zagorth dhe më 1924, për mbrojtjen e zonës së lirë të Drenicës. Për shkak të ndjekjeve të vazhdueshme të pushtuesve serbë më 1925 u detyruan të vendosen në shtetin shqiptar.

Bardh Isuf GASHI (1875-1945)

Atdhetar i shquar i Lëvizjes Kombëtare Shqiptare. Pjesëmarrës në veprimet kryesore për çlirim e bashkim kombëtar para dhe pas vitit 1912.

U lind në fshatin Arbanë (Orrobërdë) të Podgurit në një familje atdhetare. Qysh i ri u inkadrua në lëvizjen kombëtare dhe tërë jetën ia kushtoi çështjes së kombit dhe të atdheut. Për këto ideale u flijua duke luftuar burrërisht me pushkë në dorë.

Ishte pjesëmarrës i Lidhjes së Pejës të kryesuar nga Haxhi Zeka, i Kuvendit Verrat e Llukës dhe i kryengritjes antiosmane të vitit 1912. Bashkë me Isuf Veselin e Kryedrinin (Radavci) e shumë

burra të Podgurit luftoi me heroizëm kundër ushtrive pushtuese serbo-malazeze në vjeshtën e vitit 1912. Edhe në vitin 1918 u rreshtua në radhët e luftëtarëve që organizuan qëndresën kundër ripushtimit të Kosovës dhe vendosjen e regjimit jugosllav (të Mbretërisë Serbo-Kroato-Slllovene). Për shkak të ndjekjeve nga pushtuesi serb u detyrua të strehohej në Shkodër. Ishte pjesëmarrës i Komitetit "MKK", të proklamuar legalisht më 7 nëntor të vitit 1918. Si njëri ndër veprimtarët më aktivë të këtij Komiteti, luftoi për çlirimin e Kosovës dhe të trevave të tjera shqiptare. Mori pjesë drejtpërdrejt në kryengritjen e pranverës së vitit 1919, të drejtuar nga Sadik Rama, Azem Galica e Zef Gjindoda, si edhe në shumë aksione me armë. Gjatë viteve 1921-1923 bashkë me Bajram Currin, Hasan Prishtinën, Azem Bejtën, Kerin e Sadik Bardhit, Sadik Ramën dhe mëse 2 000 luftëtarë qëndroi në Zonën Neutrale të Junikut. Qëndroi edhe më pas me armë në dorë, derisa u shpartallua lëvizja kryengritëse e udhëhequr nga Azem Bejta, kurse në vitin 1930 bashkë me familjen u detyrua të largohej nga Kosova dhe të vendosej në Mbretërinë Shqiptare, në Shënavlash të qarkut të Durrësit. Atje qëndroi 11 vjet por pa e ndalur veprimtarinë atdhetare. Spikat angazhimi i tij për dërgimin e abetareve dhe librave shqip në Kosovë.

Pas shpartallimit të Jugosllavisë, në pranverën e vitit 1941, si shumica e kosovarëve, u kthye në vendlindje. Bashkë me Bajram Gashin e Uçës dhe veprimtarë të tjerë të çështjes kombëtare luftoi për zhdukjen e kriminelëve dhe bandave serbo-çetnike, që i kishin sjellë aq të këqija popullit të asaj ane. Në sajë të autoritetit dhe të devotshmërisë si atdhetar u vu në krye të Islihatit (Këshillit për pajtimin e gjaqeve dhe ngatërresave) në nënprefekturën e Istogut duke kontribuar shumë në forcimin e unitetit kombëtar dhe në krijimin e parakushteve për qëndresën e armatosur që do të riniste kundër regjimit të ri jugosllav.

Nga pranvera e vitit 1945 udhëheqjen e qëndresës shqiptare e mori në dorë LNDSh-ja. Bardh Isufi, pasi e kaloi dimrin në ilegalitet të thellë në Arbanë, doli në mal dhe iu bashkua grupit të qëndresës shqiptare të asaj ane. U vra duke luftuar në maj të vitit

1945 i rrethuar nga repartet e Brigadës së Bokës së Kotorrit, të mbështetura nga OZN-a, në vendin Delibuell të Bjeshkës së Thatë.

Tahir (Shaban) ZAJMI (1897-1971)

Pjesëmarrës aktiv në përpjekjet e atdhetarëve shqiptarë për t'u çliruar nga zgjedha serbe.

Rrjedh nga një familje gjakovare, e cila u detyrua të shpërngulej në Shqipëri, fillimisht në Kukës dhe në Krumë e pastaj në Shkodër. U bë bashkëpunëtor i Bajram Currit dhe veprimtar i shquar i Komitetit "MKK". Në vitin 1941 u kthye në Kosovë dhe u angazhua për jetësimin e Shqipërisë etnike. Ai ishte veprimtar i shquar i Lidhjes II të Prizrenit. Nga fund i vitit 1944 u detyrua të marrë rrugën e azilit politik. Kaloi në Austri, Gjermani, Itali dhe u vendos në Izmir të Turqisë, ku disa vite bëri jetë të mjerueshme duke punuar me materiale ndërtimi. Disa vite më vonë kaloi në Belgjikë ku pati kushte më të mira dhe mundësi për kontakte me bashkëveprimtarët në këtë vend dhe në vendet e tjera perëndimore. Vdiq në vitin 1971. Ideali i tij ishte bashkimi i Kosovës me Shqipërinë. Tahir Zajmi ishte antikomunist i përbetuar, i bindur se nën maskën e ideologjisë komuniste në esencë fshihej ideologjia sllave, sllavizmi. Është autor i veprës së njohur "Lidhja e Dytë e Prizrenit dhe lufta heroike e popullit për mbrojtjen e Kosovës".

Ahmet GASHI (1891-1977)

Gjeograf, studiues, punonjës i shquar i arsimit. Veprimtar për një shtet demokratik shqiptar dhe për bashkimin e të gjitha trojeve etnike shqiptare. Shkriu gjithë pasurinë për çështjen e çlirimit dhe të bashkimit kombëtar. U lind në Prishtinë në një familje qytetare me tradita atdhetare. Arsimin e lartë e kreu në Shkup e në Stamboll. Mori pjesë në kryengritjen e përgjithshme të vitit 1912, në Shpalljen e Pavarësisë dhe në ngritjen e flamurit kombëtar në

Vlorë më 28 Nëntor 1912, më pas mori pjesë edhe në kongreset arsimorë të viteve 1920, 1922, 1924. Në vitin 1912 ishte mësimdhënës i gjeografisë në gjimnazin e Prishtinës, kurse në periudhën e mëvonshme profesor dhe drejtor i Shkollës Normale të Elbasanit, si dhe i shkollës normale të vajzave “Naim Frashëri” të Tiranës. Më 1943-1944 ishte drejtor i shkollës normale-gjimnazit “Sami Frashëri” të Prishtinës, ku shpëtoi shumë nxënës nga arrestimi dhe keqtrajtimet e nazistëve gjermanë. Botoi tekste e harta shkollore si: “Gjeografi e Shqipërisë” (për shkollat e mesme, 1933); “Gjeografi e përgjithshme”, Tiranë, 1935; “Harta e Shqipërisë Etnike”; “Harta e Shqipërisë së viteve 1878-1881”; “Harta fizike e Shqipërisë në shkallën 1:200 000 (1940)”; “Harta e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare të viteve 1908-1912” etj.¹⁰

Shaqir (Halil) VISOKA (1881-1945)

I njohur si Hoxhë Visoka ka qenë intelektual dhe atdhetar i shquar.

U lind dhe jetoi në fshatin Ballovc të Besianës. Kreu mejtepin dhe vazhdoi studimet në Stamboll e në Kajro, por nuk u bë hoxhë. U ndoq dhe u arrestua disa herë nga organet e pushtetit okupues serb (më 1914, 1935, 1939-1941)¹¹. Më 1934 ishte i vetmi deputet shqiptar në parlamentin e Mbretërisë Jugosllave. Në një seancë parlamentare deklaroi: “Unë dhe populli im nuk jemi turq. Ne në pazar nuk ka mundur të na qes Evropa e lere më Bogolub Jeftiq”. Organet e pushtetit serb penguan rizgjedhjen e tij deputet në zgjedhjet parlamentare të vitit 1935. Lidhur me këtë në Turqi dërgoi një peticion për vendin e shqiptarëve në Jugosllavi. Krahas aktivitetit politik legal, ilegalisht ishte veprimtar i Komitetit “MKK”¹².

Gjatë viteve të Luftës së Dytë Botërore ishte nënprefekt i

¹⁰ Fjalori Enciklopedik, Tiranë, 2003, f.239-240.

¹¹ Z. Cana, *Ishin ata martirë të kombit*, në: “Bujku”, 6 mars 1995, f.10.

¹² H. Bajrami, *Konventa jugosllavo-turke e vitit 1938 për shpërnguljen e shqiptarëve*, në: “Gjurmime albanologjike”, Seria e shkencave historike, VII-1982, Prishtinë, 1983, f.245.

Podjevës, e cila i takonte zonës gjermane të pushtimit. Për shkak të prestigjit u bë ndërkohë edhe deputet i “Kuvendit të Shqipërisë”¹³.

Në vitin 1943 mori pjesë në Kuvendin themelues të Lidhjes së Dytë Shqiptare të Prizrenit me cilësinë e delegatit. U shqua edhe si komandant i zonës verilindore të kufirit etnik shqiptar me Serbinë. Hoxhë Visoka la gjurmë edhe si anëtar i Islihatit (Këshillit të pajtimit të gjaqeve) për nënprefekturën e Podjevës, njëherësh edhe për angazhimin për shkollën. Për mbarëvajtjen e saj solli rreth 50-60 mësues nga Shqipëria. U arrestua në Podjevë, nga OZN-a në janar të vitit 1945 dhe u likuidua në fshehtësi. Vendvarrimi i tij ka mbetur i panjohur¹⁴.

Sadik RAMA (1872-1944)

Veprimtar dhe udhëheqës i luftës për çlirimin e bashkimit kombëtar.

U lind në fshatin Gjurgjevik të Klinës. Pjesëmarrës në kryengritjet antiosmane të viteve 1908, 1910, 1912. I ngarkuar nga Komiteti “MKK” në vitin 1919 organizoi dhe udhëhoqi së bashku me Azem Galicën kryengritjen e Rrafshit të Dukagjinit kundër pushtuesve serbë. Në vitin 1923 u vendos në rrethin e Durrësit, por më 1941 u kthye në Kosovë dhe u vendos në Rahovec ku edhe vdiq¹⁵.

Rexhep MITROVICA (1888-1960)

U lind në Mitrovicë në një familje të njohur atdhetare. Ishte pjesëmarrës në Kongresin e Dytë të Manastirit, më 1910, në Shpalljen e Pavarësisë në Vlorë, më 1912 dhe mjaft aktiv në politikën shqiptare në vitet 1920-1924; anëtar i Komitetit “MKM” për degën e Durrësit. Në vitet 1925-1939 veproi në emigracion. U zgjodh kryetar i KQ të Lidhjes së Dytë të Prizrenit në shtator 1943, ndërsa në nëntor të vitit 1943 deri në qershor të vitit 1944

¹³ M. Vavic, *Surova vremena na Kosovu i Metohiji*, ISI, Beograd, 1991, f.356, 357.

¹⁴ Sh. Mehmeti, *Të huaj në tokë të vet*, Prishtinë, 1996, f.79.

¹⁵ J. Kadishani, *Sadik Rama-Gjurgjeviku (1872-1944)*, Prishtinë, 2003, f.153-237.

u caktua nga autoritetet gjermane të pushtimit kryeministër i Shqipërisë. Mbas nëntorit të vitit 1944 emigroi në Austri dhe më pas u vendos në Turqi, ku edhe vdiq në vitin 1960¹⁶.

Bajram DAKLANI (1880-1922)

Atdhetar dhe veprimtar i dalluar i lëvizjes për çlirim nga zgjedha osmane dhe për bashkim kombëtar. Lindi në Gjakovë në një familje me tradita atdhetare. Luftoi kundër politikës shoviniste antishqiptare të turqve të rinj, të cilët më 1909 e dënuan me vdekje në mungesë. Me çetën e tij mori pjesë në kryengritjen antiosmane të vitit 1910; organizoi vrasjen e të dërguarit të sulltanit, Ethem Pashës më 1911, afër fshatit Hereç, Gjakovë. Është bashkautor i kushtimit të lëshuar nga "Krerët e Kryengritjes së Kosovës" në maj të vitit 1912 drejtuar popullit shqiptar për bashkimin e shoqërive atdhetare në luftë për autonominë administrative të Shqipërisë. Mori pjesë në Kuvendin e Junikut në maj të vitit 1912. Mbas Shpalljes së Pavarësisë së Shqipërisë, më 1912, mbështeti qeverinë e Vlorës dhe mori pjesë në kryengritjen e shtatorit të vitit 1913 për çlirimin e bashkimin e Kosovës dhe të trevave të tjera me shtetin shqiptar. Gjatë Luftës së Parë Botërore qëndroi me armë në dorë në mbrojtje të trojeve etnike shqiptare. Me 1919 u lidh me Komitetin "MKK" dhe luftoi kundër politikës shoviniste serbomadhe ndaj tokave shqiptare, derisa u vra në korrik të vitit 1923¹⁷.

Qamil BALA (1884-19...)

Pedagog, atdhetar dhe demokrat i shquar.

U lind në Gjilan më 1884. Arsimin e lartë pedagogjik e kreu në Stamboll. E ushtroi mësuësinë në gjimnazet e Janinës, të Manastirit, të Selanikut, në Normalen e Tiranës etj. Për ta shkëputur nga puna me të rinjtë në Shqipëri e në ngulimet shqiptare, pushtuesi osman e transferoi në zonat më të largëta, ku nuk kishte mundësinë e rrezatimit të rinia shqiptare. U dërgua drejtor gjimnazi

¹⁶ F. Hajrizi, *Rexhep Mitrovica misionar i kombit, një jetë për Shqipërinë etnike* (5), në: "Bota sot", 30 dhjetor 2002, f.13.

¹⁷ *Fjalori Enciklopedik Shqiptar*, Tiranë, 1985, f.410.

në Jerusalem dhe kur e kishin ftuar për të drejtuar Normalen e Elbasanit, nuk u lejua të kthehej në Shqipëri. U dërgua drejtor i përgjithshëm i arsimit në viljetin e Bagdatit. Në vitet 1912-1914 ishte drejtor i përgjithshëm i arsimit në Damask.

Në mbarim të Luftës së Parë Botërore, Qamil Bala u kthye në Shqipëri dhe u emërua inspektor arsimi në Elbasan. Më 1918 u zgjodh anëtar i Komitetit "MKK", kurse më 1920 mori pjesë në Kongresin e Lushnjës. Më 1922 mori pjesë në Kongresin Arsimor të Tiranës, bashkë me Ahmet Gashin, Niman Ferizin e mësues të tjerë të shquar. Ka qenë edhe deputet i prefekturës së Kosovës. Si pjesëmarrës i opozitës dhe i ngjarjeve të qershorit 1924, në dhjetor të atij viti emigroi në Austri, në Zvicër e në Gjermani. Mori pjesë në Komitetin Nacional-Revolucionar (KONARE) dhe shkroi disa artikuj në shtypin e majtë evropian të kohës, te "Federata Ballkanike" si organ i Kominternit, që doli në Vjenë e në Gjenevë. Mbas kthimit në atdhe, më 1930 drejtoi shkollën femërore dhe konviktin e normalës "Naim Frashëri" të Tiranës.

Qamil Bala u mor edhe me publicistikë, duke shkruar veçanërisht në fushën e pedagogjisë. Trajtoi sidomos probleme të emancipimit të gruas e të femrës shqiptare, si një rrugë për emancipimin e gjithë jetës së vendit¹⁸.

Sali GJUKA (1876-1925)

Atdhetar, drejtues i gazetës "Bashkimi i Kombit", mësues i gjuhës shqipe në Normalen e Shkupit.

Në vitin 1912 u zgjodh delegat i Pejës, i Gjakovës, i Plavës dhe i Gucisë në Kuvendin Kombëtar të Vlorës dhe nënshkroi aktin e Pavarësisë Kombëtare. Gjatë viteve 1913-1914 drejtoi arsimin në qarkun e Beratit, më 1915 u vendos në Shkodër ku punoi për botimin e gazetës "Populli". Më 1918 ishte anëtar i Komitetit "MKK". Vdiq në Berat më 25 nëntor 1925, ndërsa shtypi i kohës e vlerësoi si "një nga luftëtarët më të rreptë të independencës shqiptare dhe promotorët më të parë të Lëvizjes Kombëtare".

¹⁸ M. Kraja, *Mësuesit për kombin shqiptar*, Tiranë, 1993, f.337.